

Moderna
arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse
Journal of Archival Theory and Practice

Letnik 5 (2022), št. 2 / Year 5 (2022), No. 2

Maribor, 2022

Prejeto / Received: 28. 06. 2022

1.02 Pregledni znanstveni članek

1.02 Review article

<https://doi.org/10.54356/MA/2022/ZEW9456>

VARSTVO ARHIVSKEGA IN DOKUMENTARNEGA GRADIVA, ETIKA IN PRAVO

dr. Jelka MELIK

izredna profesorica programa Arhivske znanosti
Alma Mater Europaea, ECM Maribor, Slovenija
jelka.melik@almamater.si; jelka.melik@gmail.com

Izvleček:

Namen prispevka je opredeliti pojme etika, etični kodeks ter pravo in pravna ureditev, predstaviti povezavo med njimi na področju varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva ter poudariti pomen njihovega oblikovanja v Republiki Sloveniji.

Ključne besede:

etika, etični kodeks, pravo, zakon, pravni predpis, varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva, dokumentolog (records manager), arhivist

Abstract:

Protection of Documents and Archives, Ethics and Law

The purpose of this paper is to define the concept of ethics, code of ethics and also law and legal regulations; to present the connection between them in the field of protection of documentary and archival records and to emphasize the importance of their formation in the Republic of Slovenia.

Key words:

ethics, code of ethics, law, legal regulation, protection of documentary and archival material, activity of protection of documentary and archival material, record manager, archivist

1. Uvod

Predmet prispevka, kot nam pove že naslov, je varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva v povezavi z etiko in pravom. Varovanje pomembnih dokumentov ima dva cilja: varstvo kulturne dediščine in varstvo človekovih pravic. Ta dejavnost je zelo zahtevna in hkrati v družbi skoraj neopazna ter necenjena. Zanj je značilna tudi močna vpetost v politiko. Prav zato v njenih okvirih postavljeni strokovni standardi ne zadostujejo. Da bi dosegli vsaj minimalno stopnjo objektivnosti in neodvisnosti glavnih skrbnikov oziroma varuhov dokumentarnega in arhivskega gradiva, je treba vključiti tudi etiko.

2. Teoretična izhodišča in praksa

Najprej bomo opredelili pojme, ki jih bomo uporabljali v prispevku: kaj je etika, kaj etični kodeks, predvsem pa, v kakšnem razmerju sta s pravom oziroma pravnimi predpisi.

Leksikon prava Cankarjeve založbe (str. 84) opredeljuje etične kodekse kot kodekse, ki so jih sprejela posamezna poklicna združenja; mnoga imajo vsaka svoj etični kodeks, ki je širši od pravnih pravil in se stika z moralo posameznega poklica.

Pravnik Albin Igličar trdi celo, da etični kodeksi različnih poklicev odražajo specifično moralo ožje družbene skupine, ki predstavlja v določenih točkah izostritev, v drugih pa celo odstop od družbene morale (Igličar, 2004, str. 3).

Vpogled v slovensko družbo nekoliko odstopa od zgornjih opredelitev. Imamo na primer **Etični kodeks za poslanke in poslance Državnega zbora Republike Slovenije**¹ ali kodeks, ki opredeljuje minimalne etične standarde študentov, visokošolskih učiteljev, raziskovalcev in ostalih zaposlenih na Alma Mater Europaea – Fakulteti za humanistični študij, Institutum Studiorum Humanitatis, Ljubljana.²

Poglejmo še razmerje med moralo in etiko. Profesor prava Šime Ivanjko opozarja, da se v praksi besedi morala in etika uporabljata kot sinonima in se ločita od prava. Strokovno gledano izraza morala in etika nista sinonima. Čeprav gre za razliko med obema pojmom, pa v teoriji in praksi ni popolnoma jasnih kriterijev, kaj je morala in kaj je etika ter kakšen je odnos med njima. Morala naj bi poudarjala vidik dolžnosti človeka do drugih in spoštovanja zapovedi, ki veljajo in so sprejemljiva v določenem družbenem okolju. Etika je bolj temeljna, absolutna in splošna, medtem ko je morala konkretna in relativna ter spremenljiva (Ivanjko, 2016, str.1–2).

3. Zasnova raziskave in glavni problemi

POKLIC IN PROFESIJA

Pri raziskovanju problema etike in etičnega kodeksa za arhiviste in upravljalce dokumentov ugotovimo, da stopamo na področje interdisciplinarnosti. Etični kodeks ima v različnih znanstvenih disciplinah oziroma vedah različno težo in pomen. Pravo v ospredje postavlja povezavo med poklicnimi združenji in etičnim kodeksom,³ sociološke študije poudarjajo, da je etični kodeks značilnost profesij, ne poklicev.

Za poklic našttevajo naslednje lastnosti: neorganiziranost njegovih pripadnikov, kratkotrajno usposabljanje, opravljanje dela po navodilih, odsotnost posebne poklicne kulture, majhen ugled v družbi, šibek občutek pripadnosti poklicu, znaten vpliv trga. Za profesijo pa naj bi bilo značilno, da na njen položaj vpliva država, da se pripadniki združujejo v posebne organizacije, da imajo visok ugled v družbi in močan občutek

¹ Na podlagi 24. člena Poslovnika Državnega zbora (Uradni list RS, št. 92/07 – uradno prečiščeno besedilo, 105/10, 80/13, 38/17 in 46/20) ga je sprejel Kolegij predsednika Državnega zbora na 71. seji 12. 6. 2020.

² Izhajajoč iz ustavno zagotovljene svobode znanstvenega in umetniškega ustvarjanja, iz avtonomije visokošolskega zavoda, njenega poslanstva in vrednot, ki ga je sprejel Senat Alma Mater Europaea – Fakultete za humanistični študij, Institutum Studiorum Humanitatis, Ljubljana na 243. seji dne 3. 12. 2019.

³ Več o tem MELIK, Jelka, JERAJ, Mateja. Arhivist: poklic ali profesija. Atlanti : mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso. 2017, letn. 27, no. 2, str. 125–131.

pripadnosti profesiji, njihovo delovanje pa uravnava kodeks profesionalne etike. Za profesijo se zahteva dolgotrajno izobraževanje in visoko zahtevna znanja. Praviloma obstaja tudi mehanizem kontrole vstopa v profesijo, medtem ko je vstop v poklic prost. Kadar se neka poklicna skupina želi dvigniti v profesijo, je ena izmed zahtev, ki jim mora prisluhniti in jih upoštevati, prav izoblikovanje poklicne kulture, oblikovanje etičnega kodeksa.

Med najbolj tipične profesije se uvrščajo zdravniki in pravniki, pripadniki dveh tradicionalnih poklicev, ki so za družbo na določeni razvojni stopnji nujno potrebni. Zdravnik, odvetnik in sodnik so nedvomno predstavniki zrelih in uveljavljenih profesij. Po vzorih razvoja teh profesij so se in se še zgledujejo mnogi poklici, ki želijo uspeti na poti profesionalizacije. Tako primerjavo je že pred več kot dvajsetimi leti napravil nizozemski arhivist Theo Thomassen v članku, v katerem razmišlja o znanju in vplivu arhivistov ter o neodvisnosti in avtonomiji arhivske znanosti in profesije (Thomassen, 1999, str. 149–167).

Povsem jasno je, da profesionalizacija poklica zahteva čas, vztrajnost in prizadevanja. Potrebna sta predvsem »samozavedanje in samoorganizacija«, potreben je »profesionalni projekt«, česar bi se morali še posebej zavedati predstavniki tistih poklicev, ki ne zasedajo najbolj zavirljivih položajev v družbi (Svetlik, 1999, str. 11).

Ob usmeritvi, ki nam jo prepričljivo predlagajo sociologi, smo si ogledali področje zdravstvene dejavnosti in nato še, z namenom oblikovanja etičnega kodeksa na področju varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva, delovanje sodnikov in odvetnikov.

ZDRAVSTVENA DEJAVNOST V SLOVENIJI

Zdravstvena dejavnost, ki jo opravljajo zdravstveni delavci in delavke ter zdravstveni sodelavci in sodelavke pri varovanju zdravja, preprečevanju, odkrivanju in zdravljenju bolnikov in poškodovancev, pravno ureja Zakon o zdravstveni dejavnosti⁴ (čl.1).

Zdravstvena dejavnost se opravlja na primarni, sekundarni in terciarni ravni. Na primarni ravni obsega osnovno zdravstveno in lekarniško dejavnost, na sekundarni ravni obsega specialistično ambulantno in bolnišnično dejavnost ter dejavnost javnega zdravja, na terciarni ravni obsega opravljanje dejavnosti klinik, kliničnih inštitutov ali kliničnih oddelkov ter drugih pooblaščenih zdravstvenih zavodov (2. člen). Zdravstveni delavci in sodelavci so dolžni dejavnost opravljati v »skladu s sprejeto zdravstveno doktrino in s kodeksom medicinske deontologije oziroma z drugimi strokovnimi in etičnimi kodeksi« (45. člen). To določilo je zelo pomembno. Etika tako dobi povezavo s pravom in s tem ni več le želja, priporočilo, temveč obveznost.

KODEKS ODVETNIŠKE POKLICNE ETIKE

Po veljavnem Zakonu o odvetništvu⁵ je odvetništvo je kot del pravosodja samostojna in neodvisna služba. Opravljajo ga odvetniki in odvetnice kot svoboden poklic (1. člen). Odvetnik v okviru opravljanja odvetniškega poklica pravno svetuje, zastopa in zagovarja stranke pred sodišči in drugimi državnimi organi, sestavlja listine in zastopa stranke v njihovih pravnih razmerjih (2. člen). Odvetnik ima pravico uporabiti v mejah zakona in pooblastila vsako pravno sredstvo, za katero misli, da lahko koristi stranki, ki jo zastopa. »Pri zastopanju stranke je odvetnik dolžan ravnati vestno, pošteno,

⁴ Zakon o zdravstveni dejavnosti, neuradno prečiščeno besedilo št. 28.

⁵ Zakon o odvetništvu, neuradno prečiščeno besedilo št. 8.

skrbno ter po načelih odvetniške poklicne etike» (11. člen). Načela poklicne etike so tudi pri odvetnikih del zakona, ki ureja njihovo dejavnost.

»V svesti svoje dolžnosti, da morajo odvetniki v naši demokratični družbi opravljati svoje poklicno delo tako, da pomagajo uresničevati načela ter določila ustave in zakonov v skladu z načeli demokratičnega razvoja naše družbe in v skladu z načeli humanosti, kulturnosti, spoštovanja dostojanstva človeka ter spoštovanja resnice in pravice, in da utrdijo zaupanje družbe in zastopanih strank ter družbenih in državnih organov v vlogo in delo odvetništva, in v spoznanju, da so v ta namen dolžni sami med seboj skrbeti za izpolnjevanje teh načel in za spoštovanje discipline v svojih vrstah, so odvetniki na skupščini Odvetniške zbornice Slovenije v Ljubljani dne 16. decembra 1994 sprejeli kot obveze svojega poklicnega ravnanja in vedenja KODEKS ODVETNIŠKE POKLICNE ETIKE, določila kodeksa pa dopolnili na skupščini Odvetniške zbornice Slovenije dne 7. decembra 2001, dne 25. aprila 2009 in dne 9. aprila 2011.«⁶ Ob tem je treba poudariti, da so vsi odvetniki člani Odvetniške zbornice, saj je članstvo obvezno.

Navedli bomo le nekaj odlomkov iz prvih členov odvetniškega etičnega kodeksa, ki so uporabljivi tudi za druga področja človekovega ravnanja: *»Kodeks odvetniške poklicne etike je zapis načel in pravil, po katerih se ravna odvetniki pri opravljanju svojega poklica. Odvetniška poklicna etika odseva svojske naloge odvetniškega poklica v skladu z etiko demokratične družbe /.../« (1. člen). »Kodeks je živa zbirka načel in pravil odvetniške poklicne etike, ki se stalno izpopolnjuje. Odvetniki naj pri svojem poklicnem delu tvorno spremljajo etična vprašanja, ki jih prinaša dnevna praksa. V svoje delo naj vnašajo vedno nove in bolj popolne etične prvine« /.../« (2. člen). »Odvetnik samostojno oceni in po najboljši vesti odloči, upošteva vse okoliščine, kako naj ravna v vsakem posameznem primeru. Odvetnikova odločitev naj ne bo nikdar v nasprotju z duhom načel in pravil tega kodeksa. V težjih primerih naj se posvetuje s kolegi ali z zborničnimi organi, da se po osebni oceni ne bi odločil nepravilno.« (4. člen).*

KODEKS SODNIŠKE ETIKE

Kodeks sodniške etike je sprejel Občni zbor Slovenskega sodniškega društva. V uvodu je pojasnjeno, da Kodeks vsebuje sodnikove poklicne in etične zapovedi, ki so zapisane v obliki načel. Da bi sodniki bili seznanjeni, kaj se lahko obravnava kot kršitev sodniških dolžnosti, je vsako načelo Kodeksa sodniške etike podprto s komentarjem.

Oglejmo si nekaj osnovnih določb: *»Kodeks sodniške etike je zapis najpomembnejših načel, po katerih se ravna vsak sodnik.« (Kodeks sodniške etike, I Kodeks).*

»Sodnik vzdržuje in varuje svojo neodvisnost in neodvisnost sodstva in ne dovoljuje nobenih posegov, ki bi lahko ogrozili neodvisno opravljanje sodniške funkcije.« (Kodeks sodniške etike, II Neodvisnost).

»Sodnik opravlja sodniško funkcijo nepristransko in pri tem ne dopušča, da bi bilo sojenje podvrženo njegovim nagnjenjem, predsodkom ali vnaprejšnjim prepričanjem, političnim, ekonomskim ali drugim interesom, njegovim zasebnim vedenjem o spornih dejstvih, javnim zahtevam ali kritikam in drugim okoliščinam, ki bi lahko vplivale na njegovo odločitev v konkretni zadevi ali ki bi lahko vzbujale videz takega neustreznega vpliva. Sodnik stalno skrbi za svojo strokovno usposobljenost.« (Kodeks sodniške etike, III Nepristranskost)

⁶ Uvodni del Kodeksa odvetniške poklicne etike, pridobljeno na: <https://www.odv-zb.si/odvetniska-zbornic/odvetniska-poklicna-etika/>.

»Sodnik stalno skrbi za svojo strokovno usposobljenost.« (Kodeks sodniške etike, IV. Usposobljenost)

»Sodnik izkazuje predanost izvrševanju sodniške funkcije.« (Kodeks sodniške etike, V. Predanost),

»Sodnik spoštuje načelo poklicne tajnosti glede osebnih, poslovnih in vseh drugih podatkov, za katere je izvedel pri opravljanju svoje funkcije.« (Kodeks sodniške etike, VIII. Diskretnost)

»Sodnik z osebnim zgledom varuje ugled sodstva in se v vseh svojih dejavnostih izogiba neustreznemu ravnanju ali obnašanju.« (Kodeks sodniške etike, X. Ugled)

4. Rezultati vpogleda na področje varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva

Vračamo se nazaj na izhodišče naše raziskave, k varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva, njegovim glavnim akterjem ter etičnem kodeksu. V Sloveniji nimamo etičnega kodeksa za arhiviste. V številki Arhivov 1–2, glasila Arhivskega društva in arhivov Slovenije iz leta 1997, je bil pod naslovom Kodeks etike objavljen prevod kodeksa arhivske poklicne etike⁷ Mednarodnega arhivskega sveta⁸ iz leta 1996⁹.

MEDNARODNI ETIČNI KODEKS ZA ARHIVISTE IN SPLOŠNA DEKLARACIJA O ARHIVIH

Kodeks etike za arhiviste je bil sprejet na XIII. mednarodnem arhivskem kongresu v Pekingu septembra 1996 in določa nabor etičnih meril, znotraj katerih arhivisti opravljajo svoje poklicne dolžnosti. Objavljen je v štiriindvajsetih jezikih. V uvodu je pojasnjeno, da želi kodeks postaviti visoke standarde za ravnanje v arhivskem poklicu. Vključuje vse, ki se ukvarjajo z nadzorom, vzdrževanjem, hranjenjem, varovanjem in upravljanjem arhivskega gradiva. Kodeks etike je odvisen od pripravljenosti arhivskih institucij in strokovnih združenj, da ga uresničujejo. Kodeks postavlja deset zahtev:

- Arhivisti (archivists) morajo varovati celovitost arhivskega gradiva (archival material) in tako zagotoviti, da ostane zanesljiva priča preteklosti.
- Arhivisti morajo vrednotiti, odbirati in ohranjati arhivsko gradivo v njegovem zgodovinskem, pravnem in upravnem kontekstu ter tako ohranjati načelo provenience (izvora), ki varuje in izkazuje prvotno ureditev dokumentov.
- Arhivisti morajo zavarovati avtentičnost gradiva med njegovo arhivsko obdelavo, varovanjem in uporabo.
- Arhivisti morajo zagotoviti neprekinjeno dostopnost in razumljivost arhivskega gradiva.
- Arhivisti morajo beležiti svoje postopke z arhivskim gradivom in jih biti sposobni tudi zagovarjati.
- Arhivisti morajo spoštovati dostopnost in zaupnost informacij ter delovati v mejah odgovarjajoče zakonodaje.

⁷ ICA Code of Ethics for archivists.

⁸ INTERNATIONAL COUNCIL ON ARCHIVES – ICA.

⁹ Generalna skupščina je sprejela na svojem XIII. zasedanju v Pekingu (Kitajska) 6. septembra 1996.

- Arhivisti si morajo prizadevati za čim večjo dostopnost arhivskega gradiva in omogočiti nepristranske usluge vsem uporabnikom.
- Arhivisti morajo upravičiti zaupanje, ki jim je bilo dano, v splošno korist in se izogibati, da bi izrabili svoj položaj za nepošteno okoriščenje sebe in drugih.
- Arhivisti si morajo prizadevati za poklicno popolnost s sistematičnim in stalnim izpopolnjevanjem arhivskega znanja ter za razširjanje izsledkov svojih raziskav in izkušenj.
- Arhivisti si morajo prizadevati za varovanje in uporabo svetovne dokumentarne dediščine tako, da sodelujejo s svojimi stanovskimi sodelavci in drugimi.

Obravnavani etični kodeks, kljub veliki vrednosti v času sprejema, je danes star četrto stoletje in nekoliko zastarel. V tem obdobju so se razmere na področju, ki ga zajema, zgodile velike spremembe. Predvsem je tu digitalizacija, ki spreminja način poslovanja s spisi, varstvo osebnih podatkov, spremenjene nacionalne arhivske zakonodaje, nove določbe, ki jih je sprejela Evropska unija (EU). Mednarodni etični kodeks je danes predvsem koristna in dobrodošla osnova za nacionalne kodekse, kakršne smo spoznali na področju zdravstva, odvetništva in sodstva.

Leta 2010 je Mednarodni arhivski svet sprejel še Splošno deklaracijo o arhivih¹⁰, ki govori o pomenu arhivov ter dela arhivistov¹¹: »Arhivi dokumentirajo odločitve, aktivnosti in spomine. So izjemna in nenadomestljiva dediščina, ki se prenaša iz ene generacije v drugo. Arhivsko gradivo se upravlja od njegovega nastanka, zato da ohranjamo njegovo vrednost in pomen. Je verodostojen vir informacij, ki podpira odgovorno in transparentno poslovanje uprave. Arhivi igrajo poveljavno vlogo pri razvoju družb, saj varujejo in prispevajo k individualnemu in skupinskemu spominu. Prost dostop do arhivskega gradiva bogati naše znanje o človeški družbi, spodbuja demokracijo, ščiti pravice državljanov in izboljšuje kakovost življenja.« Ta deklaracija, ki sicer ne vsebuje etičnih smernic, vendarle usmerja snovatelje nadaljnjih etičnih pravil.

ETIČNI KODEKSI IN ČLOVEKOVE PRAVICE

Velik korak naprej v pristopu k etičnim vprašanjem na področju varovanja dokumentarnega in arhivskega gradiva nam razkriva angleški arhivski strokovnjak Michael Cook v svojem prispevku iz leta 2006, ki nosi naslov 'Poklicna etika in praksa pri upravljanju arhivov in dokumentov v kontekstu človekovih pravic'¹². Ta članek vsebuje pregled etičnih kodeksov, ki so jih v devetdesetih letih prejšnjega stoletja sprejela poklicna združenja za upravljanje arhivov in dokumentov oziroma zapisov (ARM)¹³ na anglofonskih območjih, in ugotavlja, da so omenjeni kodeksi dejansko standardi, ki jih postavljajo poleg drugih standardov. Pri tem poudarja, da se upravitelji arhivov in zapisov (ARM) soočajo z naraščajočimi napetostmi med njimi in ustvarjalci zapisov, uporabniki in posamezniki, na katere se nanašajo osebni podatki. Na vseh teh področjih se nenehno zahtevajo etične odločitve. Avtor je prepričan, da je treba etična načela kodificirati in pri tem upoštevati zaščito človekovih pravic kot del poslanstva upravljanja z zapisi in arhivi oziroma arhivskim gradivom.

¹⁰ Universal Declaration on Archives.

¹¹ Sprejeto na generalni Skupščini ICA Oslo, septembra 2010.

¹² Professional ethics and practice in archives and records management in a human rights context.

¹³ Archives and records managers.

Vzpodbuden je delovni dokument, ki podaja temeljna načela o vlogi arhivistov in upravljalcev zapisov (dokumentologov) pri podpori človekovih pravic (Basic Principles on the role of Archivists and Records Managers in support of Human Rights)¹⁴, ki ga je leta 2016 izdelala posebna delovna skupina (danes sekcija) v okviru Mednarodnega arhivskega sveta. V uvodu k objavi dokumenta beremo, da sta etični kodeks in deklaracija pomembna dokumenta, ki dajeta splošen okvir za odgovornost stroke, vendar je zaradi pomembne povezave med človekovimi pravicami in arhivi pomembno, da se jasno osredotočimo na etične in praktične probleme, ki so v kodeksu etike in deklaraciji navedeni le na splošno.

Osnovna načela o vlogi arhivistov in upravljalcev dokumentov pri podpori človekovih pravic sestavljata dva dela: preambula in niz načel. Preambula zagotavlja konceptualni okvir za osnovna načela. Vsakemu načelu je priloženo pojasnjevalno besedilo, ki ni del načela. Načela pa so združena v pet razdelkov. Petindvajsetim načelom sledijo definicije izrazov, uporabljenih v besedilu načel, in seznam mednarodnih pogodb, paktov, sporazumov, mnenj in povezanih zadev, ki služijo kot temelj za načela. Arhivsko gradivo dokument imenuje »archives«, arhive poimenuje »archives institutions«, »records« pa imenuje zabeležene informacije v kakršni koli obliki ali mediju, ki jih ustvari ali prejme in vzdržuje organizacija ali oseba pri poslovanju in jih razumemo kot dokumentarno gradivo.

Prvi razdelek Osnovnih načel vsebuje šest načel, povezanih z izbiro oziroma ovrednotenjem in ohranitvijo arhivskega gradiva (Selecting and Retaining Archives), naslednjih osem načel je povezanih z zagotavljanjem dostopa do informacij v arhivih. Sledi pet načel pod naslovom Posebni zaščitni ukrepi, ki govorijo o obveščanju posebnih organov o arhivskem gradivu, ki vsebujejo dokaze o kršenju človekovih pravic. Četrty razdelek sestavljajo tri načela, ki zadevajo obveznost ustrezne izobrazbe in usposabljanja arhivistov glede človekovih pravic in temeljnih svoboščin, priznanih z nacionalnim in mednarodnim pravom. Zadnji, peti razdelek Osnovnih načel, pa je posvečen svobodi izražanja in združevanja arhivistov in upravljalcev zapisov (records managers) ter obsega tri načela.

5. Razprava

Kaj bi torej potrebovali v Sloveniji? Etični kodeks bi bilo potrebno izdelati za slovenske razmere, in sicer po vzoru omenjenih domačih etičnih kodeksov ter predstavljenih dokumentov Mednarodnega arhivskega sveta. Tak etični kodeks bi lahko sprejelo arhivsko društvo. Slovenski etični kodeks bi moral vključiti tudi upravljalce dokumentov oziroma zapisov (dokumentologov) in jim dati ustrezno ime. Naslednji in zelo pomemben korak pa bi bil zakonsko zagotoviti spoštovanje tega etičnega kodeksa. Še tako dober etični kodeks je namreč sam zase »brezzobi tiger«. Vse, kar lahko doseže, je le slaba vest arhivistov in upravljalcev dokumentov. Tudi v tujini, kjer so na tem področju, kot je bilo prikazano zgoraj, močno pred nami, so trenja in napetosti med ustvarjalci, uporabniki in varuhi arhivskega gradiva. Vsakokratna oblast lahko skrbnikom dokumentarnega in arhivskega gradiva vedno onemogoči etično delovanje, če bi ji to ne ustrezalo.

¹⁴ Dostopno na: <https://www.ica.org/en/basic-principles-role-archivists-and-records-managers-support-human-rights>.

6. Zaključek

Etični kodeks je vsekakor pomemben atribut vsakega uglednega in v družbi potrebnega ter spoštovanega področja delovanja. Arhivisti in upravljalci zapisov, ki nimajo svojega etičnega kodeksa, molče pripovedujejo, da v družbi ne veljajo prav veliko in da je njihovo delo bolj ali manj zapravljanje družbenega premoženja, breme davčnih zavezancev. Že znameniti Teodor Schellenberg je na žalosten ugled arhivov v družbi opozoril na začetku knjige 'Moderni arhivi'¹⁵, ki je prvič izšla leta 1956. Sprašuje se, kaj bi se zgodilo, če bi povprašali nekoga na ulici, kaj misli o arhivih in arhivskem gradivu. Verjetno, odgovarja sam sebi, bi le-ta začudeno terjal pojasnilo, kaj sploh to je, in ko bi mu vse razložili, bi zadevo končal s pripombo, da to predstavlja še en primer razsipavanja državnega denarja. In za našo državo lahko mirno zatrdimo, da se to v več kot pol stoletja ni bistveno spremenilo. Še bolj zaskrbljujoče pa je, da upravljalcev zapisov (dokumentologov) Slovenija sploh ne pozna in ne uvaja.

Pri oblikovanju etičnega kodeksa na področju varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva se je treba ozirati na razvite profesije in se še posebej ogibati kakršnikoli primerjavi z bibliotekarji in muzealci: delo slednjih nikoli ni tako politično občutljivo kot delo arhivistov in praviloma ne zadeva človekovih pravic.

Z izdelanim etičnim kodeksom in njegovo vključitvijo v »arhivski zakon« bi na poseben način dosegli tudi politično in strokovno neodvisnost varuhov dokumentarnega in arhivskega gradiva.

7. VIRI IN LITERATURA

Basic Principles on the role of Archivists and Records Managers in support of Human Rights. (2016). Pridobljeno 20. 1. 2022 na spletni strani: <https://www.ica.org/en/basic-principles-role-archivists-and-records-managers-support-human-rights>.

Cook, M. (2006). Professional ethics and practice in archives and records management in a human rights context. *Journal of the Society of Archivists* 27(1):1–15.

Igličar, A. (2004). *Sociologija prava*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ivanjko, Š. (2016). *Pravna in moralna varnost v družbi in podjetništvu*. IZOP – Inštitut za zavarovalništvo in pravo v Mariboru. Pridobljeno 20. 1. 2022 na spletni strani: <https://www.zavarovanje-osiguranje.eu/wp-content/uploads/2016/11/Pravna-in-moralna-varnost.pdf>.

Melik, J., Jeraj, M. (2017). Arhivist: poklic ali profesija. *Atlanti : mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso*. 2017, letn. 27, no. 2, str. 125–131. Trst: IIAS.

Pravo. Leksikon Cankarjeve založbe, Druga, razširjena in spremenjena izdaja (2002). Ljubljana: Cankarjeva založba.

Svetlik, I. (1999). Sodobni izzivi profesionalizmu. V: *Knjižnica*, letnik 43, št. 2–3, str. 7–18.

Schellenberg, T. R. (1956). *Modern Archives, Principles and Techniques*. Chicago: Society of American Archivists.

Thomassen, T. (1999). Archivists between knowledge and power - On the independence and autonomy of archival science and the archival profession. *Arhivski Vjesnik* No 42, str. 149-167.

Zakon o zdravstveni dejavnosti (Uradni list RS, št. 23/05 – uradno prečiščeno besedilo, 15/08 – ZPacP, 23/08, 58/08 – ZZdrS-E, 77/08 – ZDZdr, 40/12 – ZUJF, 14/13, 88/16 –

¹⁵ TH. R. Schellenberg, *Modern Archives, Principles and Techniques*, Melbourne 1956.

ZdZPZD, 64/17, 1/19 – odl. US, 73/19, 82/20, 152/20 – ZZUOOP, 203/20 – ZIUPOPDVE, 112/21 – ZNUPZ in 196/21 – ZDOsk).

Zakon o odvetništvu (Uradni list RS, št. 18/93, 24/96 – odl. US, 24/01, 54/08, 35/09, 97/14, 8/16 – odl. US, 46/16 in 36/19).

Zakon o sodniški službi (Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 91/09, 33/11, 46/13, 63/13, 69/13 – popr., 95/14 – ZUPPJS15, 17/15, 23/17 – ZSSve in 36/19 – ZDT-1C).

Kodeks odvetniške poklicne etike. Pridobljeno na <https://www.odv-zb.si/odvetniska-zbornic/odvetniska-poklicna-etika/>.

Kodeks sodniške etike. Pridobljeno na <https://sodnisko-drustvo.si/kodeks-sodniske-etike/>

Code of Ethics. (1996). International Council on Archives. Pridobljeno 20. 1. 2022 na spletni strani <https://www.ica.org/en/ica-code-ethics>.

Universal Declaration on Archives. (2011). International Council on Archives. Pridobljeno 20. 1. 2022 na spletni strani <https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives>.

SUMMARY

PROTECTION OF DOCUMENTS AND ARCHIVES, ETHICS AND LAW

Jelka MELIK, Ph. D.

Achival Science Associate Professor

Alma Mater Europaea, ECM Maribor, Slovenia

jelka.melik@almamater.si; jelka.melik@gmail.com

Code of ethics is an important attribute of every respectfully and socially needed field of work. Archival workers and records managers, who do not have their own code of ethics, silently claim that their role in society is small and their work is a waste of money. Teodor Schellenberg pointed out the sad reputation of archives already in 1956, at the beginning of the »Modern Archives« book and wondered what people on the street would say if asked about archives and archival records. He answers that they would probably ask what archives are and, after receiving an explanation, state that it is a waste of money. For our country, we can say that this thinking has not changed in the last 50 years. It is even more concerning that records managers are not known in Slovenia.

At creating the code of ethics in the field of records protection we have to take developed professions into consideration and avoid comparison with librarians and museum curators: their work is never politically sensitive as the work of an archivist and does not encompass human rights.

With a code of ethics and its inclusion into archival legislation, we would accomplish political and professional independence as guardians of records.